

ТЫВА

РСФСР-нин Компартиясынын Тыва рескомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ТЫВАГА СОҢГУЛДАЛАР БОЛУП ЭРТКЕН

1991 чыл

июнь

14

пятница

№ 105 (14605)

(Чагыдар өртөз 6 коп.)
Салар өртөз 20 коп.

Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылгала талазы-биле күрүнө комитетинин амылаачылары Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Хүндүлел бижин-биле шаннаар дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СӨВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

Республиканың телевидение сыйырадырыга хуушча кингрен улу-хуузу болгаш хей чылдарга үрестидеэлт ажы-лы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Президиумунун Хүндүлел бижин-биле шаннаар болза:

Баженов Игорь Павлович — симфония оркестринин ерт-ни.
Бункова Людмила Михайловна — режиссер.
Тарасова Лариса Константиновна — үн режиссеру.
Шарипов Огур Сотанович — комитет дарганын ор-галары.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Кызыл хоорай.
1991 чылдын июнь 11.

О. А. Малановага «Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СӨВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

Културага ачы-хаанызы дээш Тыва АССР-ниң Телевизи-онне болгаш радио дамчыдылгала талазы-биле күрүнө комитетинин телевидение диктору Ольга Александровна Малановага «Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи» хүндүлүг ат-ты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң Даргазы Ч.Д. ОНДАР.
Кызыл хоорай.
1991 чылдын июнь 11.

ЫЗЫГУУРАУТ МАЛЧЫННАР

Хайын Соянович Эренчинини күш-ажыл стажы бежен чыл чедип, оон сөөлүгү үжүн ажыг чылдары хой ажылгына бер-динген. Дуржулгалыг малчын хүндүлүг даштындагыже үн-зе-даа, төрөн «Ак-Эрик» со-вохозунун колдуунда-ла анык-тардаан турустунган Шара-Нур бригаданын кайы-бир кодымында челе берген. Анык малчыларга дараа-сумелди кадык дуулажы берген турарын бо-ла көрүп болур.

Ынанган хоочун малчы-нын оолдары Байыр-оол биле Борбайын азынын утун салган, баа хойжылар бол-гында кыж кайтар чүе

УДАВАС АЖЫГЛАГА КИРЕР

Чаданада 463 дугаарлыг ажыл-агыйлар аразынын ко-жуп чорур механизастаттынган колонияныкы Кызыл-оол Мар-сымачык Оюнуун туугуларын бригаданын удуруп ажылдап эгелзенин чээр чээрби чыл ашкан. Ол үенин дугузуна кандай-канжыг туугуларга оон бригаданы киришкен дээр. Чадананын №1 школа-ны, 16 аал ишти чурттаар ийи кыг сес бажын, Чөөн-Хем-чиктен алгала. Сүт-Хол, Овур районларын суурларын- биология башкызы Ирада Монгуштан салып адымыс. Чагыс сес-биле чуталаарга, эпит-деминг, харылаалыг чурттап, рынок экономикажы-нык берге байдалдарын ажып эртериниң аргаларын дилеп турар бис.

ШЕВЕР ХЕРЭЖЕННЕР

Монгуш отук, бижек, хер-эженин кызылгала, аргаан, дараан кызылгала-делегелини каас, байы кон-тут. Эрзинин херэжени чогу-на уст-шешери ол бадтык-турар. Аргы монгуштен кы-лып каан угулаалыг отук, Умелг даштап кылган хөр-ге. Нарын суурдан Лоуваж Урту-Насынны салган дам-чаан ала. Ол богу тыва хеп дараарына мергезен. Чырай Хобангын, Дулгу Дүмөн-Байырын, Шамит-Хоо Ялчытын хураган кежи, шыва тоныры сузуп нашо-нал хевир-биле дараанын-биле ылгалып турар. Адыл-кыс Саман алгы тоину, кадыг пикты кылы- турар.

МИНСК. Кожу үш респу-бликаларын — Россиянын, Белоруссиянын, Украина-нык бойузе эртемдериниң бол-гаш чогаалчыларын шуу-галыкы Белорус ССР-ниң найы-смылгага болган. Бойузе шуулаалык кыжыкчылар чуталаалып көргөн. Чурттуд Европа кеззиниң хемнери камгалар, кирлендирбес та-лазы-биле комитеттериниң чыгыс аай холбаштырыл-гачуулу тугускан.

ЕЛЕЦ. Липецк областын Елен хоорайында өмнелге до-риг-херекселеринин заводу-чангыс удаа ажыглар чүе мылдон шпритерин бүдүр-сүн планнаан. Баштай бү-дүргөн хей шпритерин чур-тун эмилгелерине болгаш аптекаларыне чорудуп бер-ген.

(СЗТА).

түндөлү бо. Фермаларга, хову турла-ларына культура ажылдак-чылары оюн-концертти көр-гүскен. Соңгулда хүнүндө «Тыва даг-дугу» комбинат-тын пектери ажылдап хүн-ээп. «Барлык» совхозтуң но-гаажылары капустаны та-раан.

Уер болуп болурун өөренип көргөн, Ак-Довурак — Аб-ла оруунун көвүргүлериң септеп кылырине тегиланы мончизин. Корум-чуруму бажыгларынче, бажыглар-чедип алырине районун ууртулазы кызыгыгын ут-ландырган.

ТУРАН. Бий-Хем районун соңгулда участоттары баш ууур эки белеккалы кыл-ганын, алаа соңгулдарла организастыг болгаш белик дөңсөпте эркен. Соңгулдарла чоошуп келген хүннерде элзеп хой кыж ажыл, амы-ларынның дайы-биле челип келген толараттына берген, Район комиссары оларын үчүкка дүргөн алган, 300 ажыг белектерин Кызылдан немей экилдерин алган. Ы-чангыс соңгулда хүнүндө смен бажылаалым, белектерин чедипшеп дээр чергилг хо-мудалдар болган.

18 участок комиссарынын төлөөрүн ирээк-уак черлерде турар кыжыккер, ылангы малчыларга баш ууур айт-тыккан турган. Бажылаал-кын айттыгын шагында эгел-зеп, чамлык черлерге эрте дооулаан. Чижээ район тө-вүнүн 90 км ирээк черде турар, каш-каш уулу-биле хемнерин кежер болгаш бир уулу тайганы аяр Хуттук соңгулдары ескелерин му-нап бүрүн-биле бажылаан. Хадик суурун 428 соңгуку-зу дүш соңга чедир, бүрү-нү-биле бажылаан.

Ууус депутаттарынның район болган черлер Советтери, оларын куускомуну участок комиссары-биле кады соң-гулдарын культурул хан-дырылган багыт эвес орга-низастан. Ол хүн район тө-вүнге болгаш суурларга мас-салыг салгылашыктын ор-ганизастан, буфеттер ажылдап турган. Ол-бо черлерден ты-птын турган, курауларал алган турган колпактар кы-лыглары, конфета-чигир ай-маан чога саткан.

Тыванын культураның хоочуну, Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчысы М. М. Оон баш-таны агитбригада соңгулда участоттарына көштертерин көргүскө.

Районун соңгулдарынның 82,5 хуузу бажылаашка кырышкан.

КЫЗЫЛ РАЙОН. Кызыл районга хамаржыр чурттак-

РСФСР-ниң Президенти-ниң Борис Ельцинни болган өске-даа кандидаттарын шилип алган соңгулдар база эвээш эвес болган.

САМАГАЛДА. Тес-Хем районун соңгулдарында хүндүсүнү 2 шакка чедир 3763 кижиге бажылаашка кырышкан, ол дээрге соңгу-лдарын 75 хуузу деп, рай-онун соңгулда комиссия-зынын даргазы С. Д. Хертек дыптыкан. Самагалдага ол хүн кууду-таас чап тур-ган. Ынаа-даа соңгулда участоттарында чоң уу-к-телээр, Хол-Өжүтүн № 3, Самагалдагы № 1 участок-тары эки ажылдаан. «Танды-син» совхозтуң чурттакчы-ларын 90 хуузу хүнүң бир чартында соңгулкан турган. Кежээкиниң 6 шакта-нын соңгулдарын 80,1 хуузу бажылаан.

Соңгулдарга, комиссия-ларга ажылдарына таа-рымчалыг байдалдарын тур-гускан, салып-наймаан ор-ганизастан.

ХАНДАГАВЫ. Хүнүнүң бир чартында 1600 соңгу-лдарын 1060-и бажылаан-кын Хандагавтыны № 107 соңгулда участотунда Д. Д. Салыптыкан. Кежээкиниң алаа шакта 77,6 хуу-у чедир соңгулкан турган. Эртенги-нин чели шактан эгелзеп, чоң участокте шуушкан. Ма-ния-техника белем, ажыл кидин-тууук эгелзеп. Соң-гулдар адалтык бээр, бажыкына бажылар дуга-йында бадиршикни бижээр оон сес соңгулдарын соңгул-дарын организастан.

БАЙ-ХААК. Районун соң-гулда участотунун дээржи-ни хүндүсү шакка чедир 6 муң ажыг соңгулдарын 60,4 хуузу, кежээ 6 шакка чедир 77,1 хуузу бажылаан дээрин айткан.

Ууус комиссарынын кижиги-теринин ажыл ху-лааларын шын ортайга-лаан. Соңгулдарга азын-чем барыларын салгылаш. Интернационал тандыжы-лар боттарынын демин, идея-ларын бо уаадаа база көр-гүскөн.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. РСФСР-ниң Президенти-ниң соңгулдарын хүнү — июнь 12-де районун оон сес соң-гулда участоттарынның соң-гулдарынның 53 хуузу, 6 шакка чедир 70 ажыг хуузу бажылаан деп, Барыш-Хемчик райкуускомунун дар-газы С. И. Ильинков дыпты-кан. Хүндүсүнү 12 шакка чедир 15 муң, 800 соңгуку-тан 8 муң 700-у бажылаан.

Барыштын № 2 соңгулда участоттарында соңгулдарын 80,85 хуузу соңгулкан тур-ган. Соңгулдарга белектер-тайлыр ажылы баш ууур, организастыг чорутканын

дылган көргүзүп турар дем-делгел дептери херэженин чөвүлелинде бар. Ол харын эки-дир. А мен ханага көсү-кү-биле азын азын сумелээр дил мен. Бир эвес оон чога-дык чорук-биле кылып азыр болза, ол күдөн артык дээршиг көргүзүп болур. Алаа чурум үрзешинин азын ба-жып, киргил, чуттук бажы-каны ажыл чок кижилерин көргүзүп турган. Ай-картал айы-биле түнөп турар бол-за, ам ажыл оон-даа шуулаар кыж.

Кыргындарже, нивалитер-же кызыгыгын угандырды турары өөрүнчү. 30 ереге, лексикондерге хемур-даш, оттулар чутул совхоз дүжү-рү берген. Ботун арылган сөөртүргөн. Бо чазын бо ашталганын херэженин чө-вүлели (даргазы Тамара Мон-гуш) элзеп организастыг чо-руткан.

Корум-чуруму холга ал, иелерин ажил-биле хандыр-тыганын, амылдары кошкак өбүлдерин, пенсионерларын үчүкка алган. Кварталдарда чоруттунган ажилдарын, өөрелерин, чу-рум үрзешинин, чатагакы-

даага сумузуна соңгылар-тын негелдериниң ажылдап кылган, чоңга бадтыккан. Негелдерини квартал, округ айы-биле тандыжы, ботта-рында бар аргаларын херэ-женин чөвүлели толартакан-даа. Агитатор башкалар, де-путаттар бир деминг, алааныг ажылдап туралар.

Соңгыларга бир кол соору-ла — кижилерин ажил-биле хандыртып. Бо талазы-биле кол-зе Совет, херэженин чө-вүлели эвээш эвес ажылдарын чоруткан. Ажил-биле хандыр-таршыг аргаларын совхоз ди-ректору Валерий Монгуш тып-даа турар.

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

дуза чок. Бир айда ап тура-ры 120—180 рубль чүте аш-чым саларына чете чед-ер, а идик-хеп аймааны ду-гайында чуталаан-даа ажыг бээр бе?

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

Россия Федерациязынын Президентизиниң соңгулда-лары бүгү Тывага бооп эркен. Июнь 12-де бүгү соң-гулда округтары ажылдап хүнзеп болгаш соңгулдар РСФСР-ниң дээди удурулгалык кымы соңгул амы-рын дугайында боттарынын күзел-бодалым илерет-кен, Республиканын тараажылары чакы хову ажил-дарын доозуп, малчылар чайлаган эгелен турар бо хүннерде соңгулдар болган. Час-чаашкын эки бол-ганда, Бий-Хем, Танды, Каа-Хем дээр мыкаш та-раалда райондарын тараа шөдөрине өзүмөр но-гаарып үнүп келген болгаш аш-чым чедипсес бо берге үеде кижилерин сепки-хөвүн өртүп турар.

Сөөлүгү хүннерде чамлык черлерге улу-г чамыктап чатганындал улу-биче хемнер дамаан болгаш соңгу-да комиссияларын ажылдаарына чамлык бергелер-нин таварыштырган. Чижээ, Уулу-Хем районун Эй-Хемде чурттап турар соңгулдарына соңгулда эр-тирлп барган участок төлөөскелерин сугга чарыра бергенер, Тожунук Хамсырга, Бай-Тайганын Шуй дээр оон-даа өске черлеринге база мыкты болган. Ол хүн Тожу району электери чары өөнкөнүлөн ол-бо черлер-биле харылаа элзеп үеде туттунмай барган, Каа-Хеминиң ирээк-уак черлеринин аразына ракия харылаазы агар бажыраанындал орта ажылдаар турган.

Шак мындыг кижиктер бергедээкиниң дораан шитпирлээринин талазы-биле хемчелерин чогуур үежине алганындал, соңгулда участоттары ол хүн эки ажылдаан.

Июнь 12, Соңгулдар хүнү. Оон канчаар эртин ту-рарын соңугулар көөр сорула-биле, бистик солунуң корреспонденттер болуп Кызылдан чамлык участок-тарына чектен болгаш районлар-биле телефон дам-чыттыр харылашкан.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ. Пионер № 20 соңгулда участоту. Оон төвү үш дугаар школада. Чели шак чептөөлө баштай соң-гулдары күн эгелзеп. Комис-сия кижиги-терин оларын ку-дугу алырныга белин. Шак чедери билек, бажылаашкы-не соңгулдарын чалаан. Паспорт баулар бюлесте-нерин берип, азын салдыртып алышкан, комиссия ажылдап кырыпты. Ол аразында участок соңгулда комиссиязынын даргазы Татьяна Ивановна Хант-биле чуталажы берген, айттыр салырыкка, соңгу-лдарын идикпейн бүзү-рүп болуу.

Бүзүрел. Ууус чылган черге черде мындыг болгай, кижилер сес солтук, аразында бир-ле чүвени чуталажы бээр. Бажылаан каапкан, чеп саткан черге элзеп манал турганнар база-ла тандыжар айы-биле амыр-медий солтук, кым дээр бажылаан, бо соңгулдарга хамарылаан-даа чуталажы кааптарлар. Кол-ла чүе — оон уулу-утказын кижилерин шын белин турары, бажыла-нышын Россиянын дарагыга хүнүңе буюрдулгач көрүш-кү-биле, чартыгларга идикел-биле, амгы краастыг байдалдан үнерине буюр-гала бажылаашкынын тус-туста берген болуу. Шынал-ла, аки чүте буюрдулгач каалат чурттаар.

№ 3 школада ирээк эки-аутордук техникумун бажы-кылаа Советский соңгулда участотунун төвү. Бажылаш-кын алаа база шыгыла ор-ганизастыг эгелзеп. Соңгулдар

эгелзеп соода, беш шак эр-те-кеде, 12 шак алаа аарак ор-тала далайда мына кирген шит-тук 3395 соңгулдарын 1259-у бажылаашкынын берген, азы 40 ажыг хуузу. Комиссиянын чамлык кижиги-терин-биле чуталажы берген, кижилерин кээп турары багыт эес-тир, соңгулдарла төңгүчте чедир ам-даа үе бар дээр болдулар.

Паспорт азы тамазы кижини шыдыттырып турар доку-мент чок келгенерге бюле-теп бербей, катал келерин комиссия сумелээр, чамлык кижилерин таарызындал чор-тук турары база чуталажы-лар. Соңгулдарла дугайында Хообулуң негелдизин идикел болгала, алаа хамжыдышын турбас, оон сөмүгү дээрин соңгулдар кижиге буюрдулгач баштап турар ужурул. Шак мындыг байдалдыг күлге алаа эвес, өске-даа участоттарга база таваржып тургалы соңгулдар-ларын оон ам-даа чедир бижбей турарын, азы чок болза, моон мурунда соңгул-дарга чамлык комиссия кижиги-теринин каракты шыг-чеп эртирп тургалын хереч-челер турар эвес бе?

Ленин № 10 соңгулда участотунуң соңгулда комиссия-зынын даргазы А. Т. Кошкорова нинти байдалды тандыжып турар, дараалында чүдүлери чуталажы. Соңгулдарла манай бажылаашкын эгелзеп шак ордончок чептөөлө кээп эгел-зеп. Оон салал турары-биле алырга, соңгулдарла орту-ла-астыг эгелзеп. Моон мурун-да соңгулдарга база бо ко-миссияга ажылдап турган

шынчизи херэжени кижиниң арын-аурууле. Ынчангыс суурда херэженин чөвүлели артын-чурундал корум-чурум-даа, чыгыс аай деминг ажыл-лаш, найрал-даа кол хамаржыр апаар. Республикага чарлаттыган «Эки корум-чурумун, чагай-життылган суур» дээр сопи-алыстг чарышка киржи, Ча-

— 1985 чылдаа эгелзеп бо хүннерге чедир чуртукту болгаш Россиянын ууруту баштап турар дээр эрге-ду-жаалыг заргаларымыс, депу-ттарымыс экономикажы кө-жүлгөстө эки таланың эе турудуп чалашты. ССР-ни болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң, Министрлер Че-

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

1989 чылдын декабры-да «Малчыларын социал амы-ларын үндээни-биле эки-жар дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвү-лели тускай доктаалым хү-лээп алган болгай, Оон бээр элзеп үе эркен. Малчылар-дын амыларал-турталаалы-да уулу-ла экижээп чүе көк, Советтер, эмнелге, ууус өө-релдизинин, культура, шаг-лаа амылаачыларын шанын каш катал өскөн. А малчы-ларын — биегиз хевээр. А олар материалдыг кежиктиг бүдү-рүчүлери-дир, Кыштын со-чүе, чыгыш кизи, суббота, улу-гун даяла амыр-дыш чок

КАДЫКШЫЛДЫ ЧАЯВЫШААН

Кижилер болгаш чылдар

Ийн хонгыл Медицина аймакчызынын хуун демдегдээр бис. Кижилерини социал камгаламнын талазында эң көскү черде турарларын хей кезин—эмчилерини ачы-буини бистен кым көрбейн чоруур боор. Ычанга 60 бөсөлүн РСФСР-ниң адалары эмчизин Роман Имажовичи Калдар-оол-биле чоруушкан, хоочунун ажилын дугайын чууга-лажып, бо хүнерде тургустунганымдан бээр 60 чыл болган, демдегдээр турар Тес-Хемини төп район эмгексизини дугайында база каксы чуугааалар бодал. Ол эмчи Эрзин, Тес-Хем районга терептөөт, кол эмчилеп 32 чыл дургунда ажалдап чоруур. Тыванын хоочун эмчилерини бир-эрин Роман Имажовичини намыр, күш-ажылчы оруу хей-хей үс-тергелерини эртен амырал-чуртталганы-биле чуудаш болуп турар.

Ам Р. И. Калдар-оолга каш айтырм:

— Тывага Улусчу революцияны 70 чылчыне утук кел чыдар-дыр бис. Силерини ада-өбесини, бодуларын амыралыларын оон-биле канчаар холбап турар силер?

— Тывага чаз амырал болдар берген чире чире-чире, өөрүшкүлү болушкун деп билдир мен. Кижилер дүмбей чоруктан чоруту караа чырып эгелээр. Революсчор соруу күштелген, бот-индекти, күткүл келерге. Адам Имажовичи Дюпачев Олар Сут-Холун Кызыл-Тайга чурттуу. Эртен чыга чедир чурттан чоруту. Күш-ажылчы чыгаралар дээр Октябрь революцияны бөрлө-биле чедер чылдарына шыагачкан. Сугастылап, билик дүжүтү эстүрүп чоруту, ову чон билдир.

— Эртен-билик чедип алганыр? Күш-ажылчы орууларын эгелээр чур?

— Тывага болгаш үлкенге чуртталгаларын аныккаа мен шыагач оолдар, кыстар дээр эртен-билик чедип алар аргалык болганар. Чалаанга чеди чыл школаны дооскаш-ла (1946 чылда) Кызылдын

эмчи училешезинге кирген мен. Сут-Холдун ынчангы Холдүктү сумуунга (Бор-Тайга дөвсөөрүндө) эмилеги салбырын эртелекчилеп каан. Суму төвүнге ынчаардагы эмилеги ажал кыдыр турган билдирген-ле болгай. Четтигер-ле апарар сен, чон аразыгач өчүп, ажалга ижик-кен мен. Күш-чай дивес атыр чалаага баар, 3-4 хонукта-даа чорутар сен. Эмгер кон-чүт өзүң. Антибиотиктер турбаан. Чон тарымч, хуу чуртталга турган, чоруту мөн чуртталгага шыагач болгай. Тарымч улуска бир эки күтүл, белем-ле араар бис чыгай. Чүге дээрге харлаажалга кончүт өзүң.

— Күзгелер канчаар бот-танганар? Сагалалар кыж-зыктан силер бис?

— Кандыг-даа ажалга бот-боттарын салжырап болгай. Шагда кижиле база ындыр боор-ла болгай. Бичимле школага өөрлөп тура, олсга удуз туралга кылып чораран Кызыл Балчыл-оол эмчилер көргөш, шыагач-ла, магалдаа мен. Шах ындыг эмчи болушуда дээр күзөл сепкилме чырып дээр Адам база хеминиле чок болган. Аарыг-чоруулар деп

чүвенин халаптыг бак уржууу чажылдан көрүп, ол бүгү чүр-үзүмге аар балыг болуп ар-кын. Чайгаар-ла эмчи болурун сорудай берген мен.

Шериг албаны эрттиргеним соонда, бежен чылдарын ор-танда Красноярскиниң меди-цина институтунга эмизериниң факультетинге өөрлөп кир-дим. Ам медицина эртемни-рини кандалды Олар Дам-буу база мөн бичил мурун-да анаа өөрлөп кирген.

Тыванын хоочун эмчилери чоразынар Сергей Серекей (ол Ленинградка шериг-меди-цина академиязын дооскан), Кузема Балчыл-оол, Доржу Куулар олар уаа-дараалаш-тыр баштайгы дээр эртемниг тыва эмчилерин озурунгу киргенир. Чонунга бараан болуп, чонун дээр хей-агытты, ат-алгарыг ажалдап чорут-лар. Мен бот-кууда база-ла ол орутуу истен, чонунга хир-ем-биле бараан болуп кел-дим. Ол дээр алгарагы эмчи тааржы берген эмиле-дир. Документилер айттыр турар 1931 чылдын майга ажытты-ган деп турар. Нинти Тыва-нин билим амыралыг чурт болушкун болган. Чонун үлүс илдекейи ажалды нинти күш-биле туттуңар эм-иле болуп турар. Алтынга ын кыж салбыр база бар шыагачтай. Машина-техника бар эвес, чукутары шыагач-тай, төрөччелер турган эвес чүгөжөк. Тура-соруу, чаз амыралды күткүл, илдекей деп чүве ынчан ол хире тур-гач-дыр.

Бистин район эмилешиниң материалдыг базазы эртен чедер болгай. Алдан чыл бу-рунгар туткан кол корлусту

— Дика хей чылдары Эр-зин, Тес-Хем райондарын эмилелеринге ажалдап кел-дир. Бо уаада Тес-Хемини район эмилеги база 60 чыл болуп юбилейин демдегдээр деп турар-дыр. Анаа хамаа-рыштыр чүгү чуугаалар силер?

— Шыагач-ла, бо районга 32 чыл ажалдап кижилер мен. Эрзинге 23 чыл болган мен. Улуг эмилеги-даа тут-турган улус бис. Интернаци-оналчы, найралдыг коллектив ажалдап турган. Шыраак дээр өт-бүдө кезер эчилер Ого-родниковтар, акур-генико-лог Горькова, терапевт Тума-на дээр кады ажалдап чо-рана орус эмчилерин утпаан мен.

Сагалалды эмилешинге 1982 чылда келдим. Оон му-рунча база маа ажалдап турган кижилер мен. Мен маага бо эмилешинге, ол шыагач-ла, бот-кууда дээр эртемниг ажалдап турган. Чүгө дээрге чаз доос-канын барбайн турар, оран-башын чедип, эртен улустар оон белем шыагач болган мен.

Районун төп эмилешин алар болза, каарлар колдуу-ла чедер, көрөп-толот, ала-карак эмчилер бар. Тереп-тер, уруглар эмчилер чедер. Кудак эмчилер керек. Орумак персонал чедер. Аппаратура айаан аял турар, рентген кабинетти түзүлүшкө, анал-рентген-биле бүтү талалыг шипителени кылар апарар. Чуртталга оран-башын берге, ынчалдаа районун улуг-тулгазы хемчээр аял турар. Сөөлүг чылдары боттарымыз ажал-агыт аргазы-биле ийн аал иштин чурттар сес бажын-ни Сагалалдаа тутурау-

болуп-ла көрүрер даан. Ха-рин сөөлүг чылдары элзэн немей туугуларын кылар бис, ол эки, Тускай төлөшлөй ту-гаар кылар улуг эмилеги бажынынын туттувары ам-даа ырак.

Ычанмыже бар базаны (Сагалалдаа-да, нинти ра-йонда-да) чөл ажыглар, каарлар-биле четчелээрине бисте улуг сагыш салыган, чамалык районга болза, ол-даа база чүгээр деп бо-дарар мен.

Бо чылды О. Шыагачаа участко эмилешинге, уруглар-ниң сүт кукназын ажиткан. Берт-Датга, Белдир-Аргаа, Ак-Эртенге сүт кукналар бар. Шүрүматка чок, ону анаа ажалды ындыг-ла чугула эвес болуп турар. Участко эмилештеринде, амбулатория-ла бо эмилешинге, ол шыагач-ла, бот-кууда харын орту-мак эртемниг эмчилер колдап турар. чүгө дээрге чаз доос-канын барбайн турар, оран-башын чедип, эртен улустар оон белем шыагач болган мен.

Районун төп эмилешин алар болза, каарлар колдуу-ла чедер, көрөп-толот, ала-карак эмчилер бар. Тереп-тер, уруглар эмчилер чедер. Кудак эмчилер керек. Орумак персонал чедер. Аппаратура айаан аял турар, рентген кабинетти түзүлүшкө, анал-рентген-биле бүтү талалыг шипителени кылар апарар. Чуртталга оран-башын берге, ынчалдаа районун улуг-тулгазы хемчээр аял турар. Сөөлүг чылдары боттарымыз ажал-агыт аргазы-биле ийн аал иштин чурттар сес бажын-ни Сагалалдаа тутурау-

аус.

Маага ажалдап чоразан хоочундаран Соня Давыа (ол ам чок), Кыргыс Дамжап оларын алап болуп. Орус, тыва дээр каш ынды аймак-сөөк республика ындысыла-лында ам ажалдап турар хо-очундаран хей кижиле бо эмиле-гес күш-ажылчы оруун эгелер турганар. Бисте ам-даа ажалдап турар Борбай-оол Чооуу Дарыгачи, Долгар Дажы-Ламасина Борбай-оол шыагач хоочуннар бүтү назы-нын маага ажалдап, чонунга бараан болуп эрттиргенир. Оларын уруу Александр Чооуева Борбай-оол база бисте ажалдап турар. Оларга болгаш шүптү хоочундарга четтирилес дээр апарар бис.

РСФСР-ниң алдарлыг эмчи-ни Куулар Зинаида, Кушак, Идам Самбуулар, Клара Та-ноза, Кара-кыс Монгуш, Лос-тай Билеяма, ортумак пер-соналдан Наталья Монгуш, Валентина Давыа, Байгар Даш-оол, Ларса Кара-оол, Аняй Монгуш, Аняй Маскир, саяагастааналдан Лияна Мөгө дээр эске-даа он-он аттары бүгүн алап болуп. Эске-дир маага хоудалыг-ла, шүптүгү алаары берге. Чонун социал амыралы-ныга, кадыкшылыг бажы-лаарыга, амыралдыг кадык чалай хевирин пропаган-далап боттарымызга эмчи-лерин улуг-хуузу кончут улуг. Ычанга бажыг турар, берге байлаа эмчилер чолга кадыкшылыг чажышкан, ке-ээде-ле чон алаарыг кызы-мак, эрсе-кежэ, чүтүлүг чор-руулар. Чон оларга ынчалаш четтирилес дээр.

Ботушка ДИРЧИН бөсөлүшкө.

Ботушка ДИРЧИН бөсөлүшкө.

ЫНДЫННАНГАН АЯЛГАЛАР

Бот-тынныг композитор-ларын чаз чогааткан ыр-ларын болгаш хөгжүм чогаал-дарын күзүң алды комиссия Кызылдын уран чүгү училе-шинге болуп эркен. Баш-тай профессионал болгаш бот-тынныг композиторларын каттыгшан хуралы болган. Оон кол темазы — профес-сионал композиторларын анык-тарга салдары. Хуралга республиканын хоочун бажы-ларын болгаш бот-тынныг композиторларын бир-эрин Сат Намчылова Сорук-ка республиканын Улусчу чо-гаалдыг болгаш культу-ра-ырылмышын ажалдарын эртен-мөгөттиг төвүнүн ди-ректору А. С. Комбо оон 60 харлаан-биле холбаштыр чо-гаалдыг чедип-чинерин кү-сөшкөш, хуудул бижик-биле өрөтүг белек апарып бер-ге байлааг тывышкан. Ол ботуңу алдан харын болгаш чогаалдык ажилын кезээр-ни Шигаан-Аргы хойрагга эр-тиркен. Бот-тынныг компо-зитторларын хар харлаан болгаш чогаалдык кезежеле-рин доктаамал эрттирп ту-рун сөөлүг үдө база чаз чүгү болуп турар. Ону ам-даа уламчылар күзүңг.

газига илдекейлиг кижирин культура ажилын хоочуну Алексей Панов биле Тыванын Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Зоя Кыргыс олар кыйгырган.

Оон соонда бот-тынныг композиторларын чаз чогаат-кан ырларын болгаш чогаал-дарын сайгарып чуугаалашкан. Оларын концерт кылар кө-рүп, шүптү улустун кыжыл-гези-биле сайгарган ажил-чыг, өөрлөп-биле болган. Бир демдегелескин чүгү болза, өөрлөп-чилерге таварып бажы-га ойнаар чогаалдарын көс-түп келген-дир. Моон му-рунча Тыва радио-чу дамчы-талгынларын сугагыт бот-тынныг композитор Каадыр-оол Бегзин бажыга ойнаан чогаалдарын даяаар турду-с. Кызылдын уран чүгү училешиниң доозукчуу Александр Хойтка «Баягы аялгалар», Галина Ховалыг «Бичил чаштарга танын аял-галар» деп чогаалдарын кири-лп келген. Бот-тынныг композитор Галина Ховалыг ийри уругларга бижэн чогаал-дарын фортепианога Влади-мир Тога, бажыга Владимир Серен чедип-чинерин күс-төткен.

Ыры чогаалчылары бичи-лүмаларын чаз утпаан. Амир Ховалыг Сары-оол Кууларын «Кудунчугаш» деп со-зунте. Ирен-оол Тулуш Ма-лоон Монгушту «Амжыгаш», Николай Намбалды «Амжыгаш» деп салган. Ирилери эки деп санаткан. Бичил уруглар-га ирилери, чогаалдар эвээр деп чечелешип шаг болуп келген болгай бис. Ам ыры күзүл алдыр үдө уругларга чогаалдарын көүдөп турары өөрүңү.

Тыва АССР-ниң культуразы-нын алдарлыг ажалдакчы Со-лан Базыр-оол чараш ыр-лар чогаалдыг талазы-биле са-лым-чазындыг кижилерин би-р-эрин. Бо уаада ол Давыа-оол Донгактын сөзүңе «Хо-мүзүң», Игорь Базарын сөзүңе «Чажыг чажыг» деп ырларын өөрүң иштин Көк-чел-даа ол чогаалдаа «Эл-чүлүг профессионал дөвсөөт чедип чогаалдаа бот-тын-ныг чогаалдаа хамаржыр, Оон ынды Тыва республика-нын гимниниң чогаалдыг тус-кай комиссиянын ажалдап ту-рун ыр-хөгжүм чогаалчы-чылдарыга база динчаткан.

Гимнини ажалдаа-ла, со-зун-даа чогааткан кижиниң ат-сым комиссияга билинмес турар-журулду. Авторлар ат-тарын «Четек», «Мерз», «Хала», дээр кым кадыг атты күзүң-дир, ынчаар бижил каар алар. Ол чогаалдар скя-тайр бирге чедир доозоган туралы күзүңг. Аргут ай-ла бирги сенделерия сай-гарар, оон сенделерия база көөр. Ычанга профессионал болгаш бот-тынныг компо-зитторларын гимн чогаалды-

Бот-тынныг композитор-лар Анатолий Монгушту «Чы-лым шамын сактышкын», Серен-оол Давыа-оолду «Кыргыгаш», Александр Он-дарык «Сени төлө кезе ма-наар», Донгак Шахтарын «Улуг-Хемин», Юрий Сууду-рун «Чуртталгаар мен», Чы-гал Серен-оолду «Өгөрүшкөн», Монгуш-оол Дамбышкын «Чүгө сени сактып келим», Владимир Таргынны «Неже маанар», Григорий Базарын «Чира-Бажы» деп ырлары чылаларын сепкилге таарышкан. Ол шыагач херэ-жен бот-тынныг композитор-лар, Кызылдын уран чүгү училешиниң сугагыттары Алес-Иомужал, Алес Базыр-оол чаз ырларын болгаш хөгжүм чогаалдарын комиссияга кир-ген. Оларын чогаалдык дей-лел белем оран чүл түвени чогаалдык ажалдары бажы-талган.

Профессионал композитор-ларын анык-тарга салдары, дузиз калыгыт, бот-тынныг композиторларын өүлө-үн бээр бис. Бо айтырларга чамалык кижилер мынаар ха-рымылар турар:

Батыр КЕНЕШ: — Хоочун композиторлар анык-тарга кыдыг-лаа дуза катпай кел-ген.

Каадыр-оол БЕГЗИ: — Сим-фониктиг оркестрге ойнаар бот-тынныг композиторларын чогаалдары эвээр-тир, Алес Базыр-оол, Алес Иому-жал оларга өүлө бар-дыр. Ынчалдаа тыва национал аялгалар Оларга алаа улустар-ны аялгаларын көрүп турары томуңуң.

Амир ХОЮГАН: — Боду-нун чогаалын камгалаар апарар.

Ростислав КЕНДЕНБИЛ: — Чогаалдар колдуу-ла ды-риктир. Уруглар ырларынн пробкалар ораны эки. Анык-тарга дузавис эвээр.

Сергей БАДЫРАА: — Чаа авторларын тыптыр турар эки-дир. Ынчалдаа белек-теске кошкуч.

Алексей ПАНОВ: — Бажы композиторларын көрүлдеп эрттир бис. Анаа эки дуза-лыг көрүрер.

Зоя Кыргыс: — Чамалык анык-тарга өүлө чок, эске чурт-тарын аялгаларын өтүрер чорук бар-дыр. Анык-тарга улуг дузаны республиканын Улусчу чогаалдыг төвү чедир турар, анаа өөрүң аян-дыр бис.

Игорь ТУЛУШ: — Тыва аян-дыг биске херэз чок, Анык-тар бодуңуң үлүс тысың.

Ханы сайгарып, ачыг чуга-рып болуп айтырлар хей, Нинтиг-биле ыры күзүң алдыр комиссия, Тыванын Ком-позиторлар эвилел, Улусчу чогаалдыг төвү бот-тынныг композиторларын чогаал-дык чыныгы ажиттыг, өөрлөп-чилер эрттирер.

Сары-оол КУУЛАР.

ЧОГУМ КАНДЫГ БОЛГАНЫ?

Бо чылдын май 27-де «Мемориал» ин-тителдиниң хуралы болган. Анаа Оон По-лат таймалары кылар. Оон кол уткамы-мынаг: 1938 чылда Тывага болган ре-прессияларын илдекейлиг кижикчин деп ону бурууларын турары ынды эес. Ол ону хууза албайн турар, ынчан бүгү-ле чүе-нин кара бурут богаалар турган. Оон По-лат анаа азыкан кижиле болуп турар. Анаа кылган «илеткел» ол «Мен болгаш Токаин айтмышкыны» күсүңгип тур-ган абыччыл бис, чүгө ийн дугаар чер-иниң бурууңуң чүгээр бис» деп төндүр-ген.

Оон Полат бо уаада база тын эвес чуртаал турар дээрин демдегдээр апарар. Чүгө ол эвес, солунгар. База ол му-рунча бот-тынныг бижил, боду күс-кө-к кижиле кезерген оралажым келген. Ол дугайын бо чылдын июль 4-те бистин солуңга үгөн «Чаз тывагал до-кументиниң барымдаалары» деп чүгө ба-за бижил бис.

Төгүңү билес, ону чүгө кыдыңдан

Чагаа

Эрчим даргам Тока Силер-ниң амыр медиктериниң айтыр-ты, революсчор кийг байы-ны чедип-чинерин, силерге ко-нургалдыг динчарымын болза, бо 5 аймын 20 хүңүдө СССР-ниң иштин чедер кезеж-ланын сайды эш Ежов-нун оралажым эш Фроно-вскийге баргаш, бистин хан-ду-мазис болуп улуг совет социал-дыг республиканын улуг социал-дыг чедип-чинерин көрүп, ынчалга Тыванын иш-тин байдалын саларын муру-нгарга таныштырп, оон уламы-биле саларын изгит дузалашчылар болгаш арга-суменин дикт алды күзөл-диг келген кижилер мен, бо дугайын мөн нам, чазам даас-кан чүгө деп Тыванын иштин байдалын болгаш Танылгыч болушкун дугайын таныштырп чуугаалашкы, эш Фроно-вскийден харымылаан болза:

1. Ол илдегтерини талазын-да эес улустарын эң баштай ботуңуңга эвээрлөп дикт алдыг дикт демдег кылар керек.

2. Ол контур революсчор бөлүктү үзүлүп чок кыларын мурунча ботуңуңга кужу-перин дикт алдыг көрүр дээр таймалардан чуугаалаш-кы болза Моолдун контур революсчор бөлүгү үзүлүп чок кыларда мен чопан кижиле мен, моолдун чазыг чыгар-га албан организастарын баштаар улуг улустары шыа-гыг эгелээр-ле ол бөлүк-ке кирген турган болгай, анаа бистин херэгаш аргавис болза, ол-ла албан организастар, чазак чыгыгтарын иштинде ажал кылып турган

ТЕС-ХЕМЧИЛЕР МУРНААН

Сазыгын болгаш херэгаш-чылар инителелдин ажалдак-чыларын профвалек рес-пубулуң чон зона талазы-биле элечелат спартаклазы Кызылга эркен.

Спортулар бо уаада во-лейболга, стол тенниске, ынчалдаа болгаш шыагыг боттарынын арга-мергежлени шенешенир.

Эр, херээжен улус аразыга эртен волейбол маргалда-кыгга Талы райоуңуң кол-лективти бирги черин элээр-не.

Тес-Хем райоуңуң теннис-чи Александр Олар болгаш республиканың херэгашчылар инителелдин баштаар чер-иниң камгалаачылар Алес-Толсан олар тууга бажыг чер-ин тууга-лаа элээр-не.

болукарза моон солгаар ажал кыдырларда ажалга саат болгаш турар апарар эвесле дикт.

7. Мен бээр күзүңде мөн нам чазам черинде ажал дааскан чүгө дээр аргалаан-нар болгаш оон чогаалдарын дугайын чуугаалашкы хары-мылаан болза, силерниң ол ажалдарыга база дузалашкы бээр бис, харын ам эртен эш Ворошилова баар деп олар мен анаа үс чуугаалашкы каар мен дүргө чорудуп бээр дугайын дикт.

8. Бистин иштин панымын ЧПК-га сугагыт дилээрине бээр болган база өрт ажалды билдир бир кижиле дилээр бээр бис калың-да дилер. Оон улаштыр эш Фроно-вскийни чуугаалашкы болза, ол бөлүктү дугайында болгаш эске-даа ажалдарын эш Тока билес эки чуугаалашкы эгел-ле көрүр чүгү-даа чүгөр болушкун.

База улаштыр менден айтыр-галар салай:

1. Силериниң панымын Сызгыт бээр?
2. Анык-тарын бижыг бээр?
3. Саны чедер?
4. Оларын иштинде калыг ажал кылар турар силер?
5. Моол улус болза, үс ажалдап канга улус чүсө силер иштин эес боор силер аз?
6. Мал ажалдыг талазы-биле өл-сеген хандыгынга болушкун?
7. Шак мынагы айтырлар салгыны тарымылаан.
8. Чаз байырат.

22/У-38.

ПОЛАТ.

Кызылдын сазыг кооператив чылдыгын бажымын Сазыр Селчак эр улустун аразыг эркен шыагыга а херээ-жен улус аразыга шыагы маргалдаачыга ол-ла училе-шини сугуруу Саяа Чиг-жит олар тилеки болган чаз.

Түңгелде команза аайн-биле Тес-Хем райоуңуң спортчулары бирги черин элээр.

(Бистин көрр).

ЧАРЛАЛАР БЮРОЗУ

ИЮНЬ 14
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

6.30 «Эртен», 9.05 «Матпа-лактын ымы», 5-жк сериязы, 10.10 Уругларын музыка клубу, 10.55 Мультифильм, 11.15 «Он ала харылдарга чедир болгаш оон-даа улуглар-га», 12.00 ТМА, 12.15 «Хары уга чүгү-даа бүтес», Эртен-чечен фильм, 13.30 Эфирде — музыка, 14.00 Ада-чурттуу Улуг дайыннын эгелешиниң 50 чылдыг, 15.00 Мультифильм, 15.15 Уругларга фильм, 15.40 Соуугуларга, «Бажыг комитет», 15.55 Адам, адам база мен, 16.25 «Силерге, хоочуннар...» 17.45 Политиктиг дилеттар, 18.30 ТМА, 18.45 Мультифильм, 19.10 Телеочу, 19.50 «Матпадактын ымы», 5-жк сериязы, 21.00 Ус, 21.40 ИХМ-ниң мезелери, 21.55 «Вид», Тенгенини соонда — ТМА, 01.10 Дашыккага орус улустун культуразы, 02.00 — 03.15 «Матпадактын ымы», 5-жк сериязы.

НИЙТИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.00 Ажылдыг кижиниң эр-сени, 8.00 Эртенги гимнасти-ка, 8.20 Мультифильм, 8.30

Өөренирин күзүңгере

Кызылдын № 11 профес-сионал-техниктиг училищези 1991 — 1992 өөрлөмдө чылдын сугууларын хууза аларын чарлап турар. Өөренир тус-кай эртемни: радио болгаш теледөвсөөк аппаратуразын хандыр база сепээр радио-механика, киномеханика, электр дөргө-херекселерин хандыр электромоторлар, хеп дээрчылары, чүгө хеп аймактын бижыкчылары, дашкы хеп аймактын дээр-чылары, дээрчы-мотор-истикалар, контролдер, хемчээр приборлар болгаш авто-матика талазы-биле специа-листтер.

Училищези өөренир кирерле националдан, социал байла-лыдан, дил-домандан, чурт-тал турар черлеринден, чү-дүгелден, кечиги азы ке-жиги өөрлөп дилээр чакка деп эрелгит.

Билдириниңге кожар до-

«Силерге, хоочуннар...» 9.15 «Диринг планет». Он ийн се-риалдыг барымдаалыг фильм, 2-жк сериязы, 10.10 «Орай ужуражышкын», Уран-чечен телефильм, 11.30—13.30 Россия ТВ-ынын программасы, 12.45 «Номери чедир өрт. Ажыл чоктар-биле канчалар?» 13.30—14.35 Уругларга фильм.

17.00—20.15 Россия ТВ-ы-нын программасы.

КЫЗЫЛДАН
18.20 Айтырлар болгаш харымыр, 18.40 Мездээр, 18.50 Мездээр, 18.55 Чарла-дар.

МОСКВАДАН
19.00 «СЭКП-ге чарымы-рымын бооп болуп бээр» 19.45 Россия парламентизиниң мезгелин, 20.00 Мездээр, 20.15 «Тамчыктыг удулар, таштар», 20.30 СССР улус-тарынн кайгы 10 спартакла-дазы, Эрттиркен.